

ΘΩΜΑΣ Β. ΖΙΩΓΑΣ
Πολιτικός Μηχανικός
(Μαστοροχωρίτης)

ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΤΙΚΑ

Περιέχει τις ιδιωματικές λέξεις της ομιλούμενης
κοινής ελληνικής στα Μαστοροχώρια
της επαρχίας Κόνιτσας (Ηπείρου).

Καταγραφή – Ερμηνεία – Ετυμολογία – Σχόλια

ΑΘΗΝΑ 2011

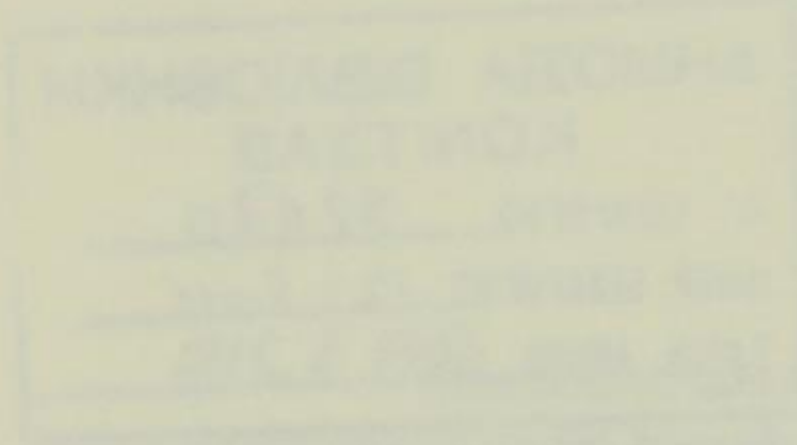

Ο Θωμάς Β. Ζιώγας γεννήθηκε το 1942 στο μαστροχωρι Δροσοπηγή (πρώην Κάντσικο) της Κόνιτσας. Νήπιο βρέθηκε, λόγω του επάρατου εμφυλίου, στη Ρουμανία, όπου και πήγε στο Δημοτικό σχολείο. Φοίτησε στο «Γυμνάσιον εν Κονίτση» και πήρε απολυτήριο γυμνασίου από τη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων (πρακτικό) το 1961.

Είναι διπλ. πολιτικός μηχανικός (1967) της πολυτεχνικής σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, και από το 2006 συνταξιούχος. Επαγγελματικά ασχολήθηκε κυρίως με δημόσια έργα, αλλά και με ιδιωτικές μελέτες/κατασκευές. Διατέλεσε συχνά πρόεδρος της «Αδελφότητας Δροσοπηγιωτών» και για πολλά έτη μέλος του Δ.Σ. της «Ομοσπονδίας Αδελφοτήτων Κόνιτσας», της οποίας ήταν εισηγητής/μελετητής σε αρκετά αναπτυξιακά συνέδρια. Ερασιτεχνικά και κατά καιρούς, την περίοδο 1980-1995, τον απασχόλησαν και ερεύνησε τοπικά θέματα των μαστροχωρίων της Κόνιτσας (τεχνικά, αναπτυξιακά, ιστορικά, τοπωνυμικά, γλωσσολογικά κ.λπ.) και τακτικά αρθρογράφησε γι' αυτά στο περιοδικό «ΚΟΝΙΤΣΑ». Συνέργησε μεγάλως στην συγγραφή του βιβλίου «ΚΑΝΤΣΙΚΟ – ΔΡΟΣΟΠΗΓΗ, Συγγραφή για ένα μαστροχωρι της Ηπείρου – 1993». Εκδόθηκε ήδη και κυκλοφορεί το βιβλίο του «ΚΟΥΔΑΡΙΤΙΚΑ».

Φωτογραφία εξωφύλλου:

Το Καντσιώτικο γεφύρι (1747) στο Σαραντάπορο ποταμό.

ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΤΙΚΑ

Faint, illegible text block, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text at the bottom of the page, possibly bleed-through.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ
Αρ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 52670
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 12-5-11
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. 489.3 210

κωδ. εγγ. 7076

ΜΑΣΤΟΡΟΚΕΡΑΤΙΚΑ

© Θωμάς Β. Ζώγας
Οδός Μελίσσου 16
116.35 Αθήνα
Τηλ.: 210 7011014

Παραγωγή: «Εκτυπώσεις Κάπα»
Μάνου Κατράκη 28
565.33 Πολίχνη – Θεσσαλονίκη
Τηλ.: 2310 587972, Fax.: 2310 608957
e-mail: kotoloulis@gmail.com

ISBN: 978-960-93-2691-9

Στην σύζυγό μου Αγνή και
στα αγαπητά μου παιδιά Άννα και Βασίλη,
ως κληροδοσία αγάπης προς όλα τα Μαστοροχώρια
της επαρχίας Κόνιτσας.

«Αρχή παιδείσεως η των ονομάτων επίσκεψις»

Αντισθένης
κυνικός φιλόσοφος

ΜΑΣΤΟΡΟΧΕΡΙΤΙΝΑ

Παράδειγμα της αναγεννητικής Λαϊκής της ορθολογικής
κοιτης ελληνοφιλίας στα Μαστοροχειριτινα
της αναγεννητικής Κόσμου της Γαλλίας

Κοταχρική - Επιστημική - Βιβλιογραφία - Τρόπος

Αθήνα 2011

ΘΩΜΑΣ Β. ΖΙΩΓΑΣ

Πολιτικός Μηχανικός

(Μαστοροχωρίτης)

ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΤΙΚΑ

Περιέχει τις ιδιωματικές λέξεις της ομιλούμενης
κοινής ελληνικής στα Μαστοροχώρια
της επαρχίας Κόνιτσας (Ηπείρου).

Καταγραφή – Ερμηνεία – Ετυμολογία – Σχόλια

ΑΘΗΝΑ 2011

Περιεχόμενα

Συντμημένες λέξεις.....	12
ΜΕΡΟΣ Α' – ΓΛΩΣΣΑ	
Μικρό προοίμιο.....	15
Γλωσσάρι (από το Α έως το Ω)	17
ΜΕΡΟΣ Β' – ΧΛΩΡΙΔΑ	
Προλεγόμενα.....	207
Ονοματολόγιο Φυτών (από το Α έως το Ω)	209
Επίλογος.....	251
Βιβλιογραφία.....	253

Συντμημένες λέξεις

Αγγλ.	Αγγλικά
Αλβ.	Αλβανικά/Αρβανίτικα
αρχ. Ελλ	αρχαία Ελληνικά
Βενέτ.	Βενέτικα/Βενετσάνικα
Βλαχ./Βλάχ.	Βλάχικα/Αρουμούνικα
(β.λ.)	βλέπε λέξη
Βουλγ.	Βουλγάρικα
Βυζ.	Βυζαντινά
Γαλλ.	Γαλλικά
Γερμ.	Γερμανικά
Ελλ.	Ελληνικά
επίρρ.	επίρρημα
ετυμ.	ετυμολογία
Ιταλ.	Ιταλικά
Λατ.	Λατινικά
μεγεθ.	μεγεθυντικό
μεταφ.	μεταφορικώς
μσν Ελλ.	μεσαιωνικά Ελληνικά
μσν Λατ.	μεσαιωνικά Λατινικά
νέο Ελλ.	νέο Ελληνικά/ή
παλ. Σλ.	παλιά Σλαβονικά (Palaeoslovensko)
Ρουμ.	Ρουμάνικα
Σερβ.	Σέρβικα
Σλ.	Σλάβικα (γενικώς)
Σχετ./σχετ.	Σχετικό/ά
Τουρκ.	Τούρκικα
υποκορ.	υποκοριστικό
> ή <	φορά εξέλιξης μιας λέξης

ΜΕΡΟΣ Α' – ΓΛΩΣΣΑ

Μικρό προοίμιο

Η γλώσσα κάθε τόπου, και εννοούμε τη γλώσσα που ομιλούν οι απλοί και αγράμματοι άνθρωποι, περιέχει λέξεις οι οποίες φαίνονται εκ πρώτης όψεως μυστηριακές. Ιδίως η γλώσσα που οι γυναίκες ομιλούν είναι η πλέον καθαρή και αντιπροσωπευτική για το πλήθος και το είδος αυτών των λέξεων, γιατί οι γυναίκες σπάνια μετακινούνταν τον παλιό καιρό. Στις κουβέντες αυτών των ηλικιωμένων γυναικών βρίσκουμε το αγνότερο δείγμα τέτοιων λέξεων, τις οποίες ονομάζουμε εδώ **ιδιωματικές** λέξεις.

Στα Μαστοροχώρια της Κόνιτσας υπάρχουν αρκετές ιδιωματικές λέξεις στο λεξιλόγιο που οι κάτοικοί των χρησιμοποιούν στην απλή κουβέντα τους. Οι περισσότερες, αν όχι όλες, είναι κοινές σε όλα τα Μαστοροχώρια, πιθανώς με κάποιες αλλοιώσεις στην προφορά τους. Αυτό δείχνει τη γλωσσική ομοιογένεια των κατοίκων των Μαστοροχωρίων, και απ' αυτό μπορούν να προκύψουν χρήσιμα συμπεράσματα για τη μελέτη του τόπου μας. Και λέμε αυτό, γιατί θεωρούμε ότι οι ιδιωματικές λέξεις είναι αντιφέγγισμα και απομεινάρι κάποιας παλιάς κατάκτησης και γλωσσικής επιρροής.

Συγκεντρώσαμε στο ΓΛΩΣΣΑΡΙ που ακολουθεί αυτές τις ιδιωματικές λέξεις, οι οποίες δεν συχνολέγονται ή είναι άγνωστες σε άλλα μέρη (με εξαίρεση αρκετές τουρκικής προέλευσης λέξεις, οι οποίες λέγονται συχνά, χωρίς να είναι ακριβώς κατανοητές), και προσπαθήσαμε να δώσουμε κάποια εξήγηση ετυμολογική, για να διαφανεί η προέλευσή των, αλλά και για να γίνει πιο εναργής και κατανοητή η ίδια η νοηματική ουσία τους. Βέβαια, κατεγράψαμε τις λέξεις με το ελληνικό αλφάβητο, πλην όμως αυτό δεν μπορεί να αποδώσει τους δασείς φθόγγους [σι (= Σλ. Ш – Αλβ. sh), ζι (= Σλ. Ж – Αλβ. zh), τσι (= Σλ. Ч – Αλβ. ç), τζι (= Αλβ. xh)], όπως προφέρονται στην τοπική διάλεκτο. Επίσης, η χρήση του λατινικού αλφαβήτου ομοίως δεν μπορεί να αποδώσει τους αντίστοιχους φθόγγους που υπάρχουν στη σλάβικη, αρβανίτικη και τούρκικη γλώσσα, γι' αυτό η προφορά, όπως προκύπτει από την καθαρή ανάγνωση των λέξεων, πρέπει να θεωρείται ότι μόνο μερικώς και σχετικώς αποδίδει τη σωστή. Είναι μια αναγκαία και αναπόφευκτη αδυναμία.

Από τη μελέτη των λέξεων που υπάρχουν στο ΓΛΩΣΣΑΡΙ, όπως καθένας θα διαπιστώσει, προκύπτει ότι οι περισσότερες προέρχονται από την κυρίαρχη ελληνική γλώσσα, και οι υπόλοιπες από τις άλλες βαλκανικές γλώσσες, συμπεριλαμβανομένης και της βλάχικης διαλέκτου, καθώς και τη λατινική. Εκείνο που έχει σημασία είναι ότι όλες αυτές οι λέξεις έχουν αφομοιωθεί πλήρως στον τοπικό ελληνικό γραμματικό και συντακτικό τύπο, τόσο που δύσκολα μπορεί κανείς, με την πρώτη ματιά, να ξεχωρίσει αν είναι ξένες ή αν προέρχονται από κάποιο αρχαιοελληνικό λήμμα.

Η ετυμολόγηση των λέξεων είναι δύσκολο και επίπονο έργο. Απαιτεί χρονοβόρα έρευνα σε ελληνικά και ξενόγλωσσα λεξικά, καθώς και συγκριτική θεώρηση των εξευρισκομένων στοιχείων. Σε πολλά θέματα υπάρχουν περισσότερες εκδοχές, οπότε η υποκειμενική επιλογή ενέχει πάντα και τον κίνδυνο κάποιου λάθους. Ύστερα, υπάρχουν θέματα που δεν έχουν ετυμολόγηση, γιατί είναι νέες λέξεις, φτιαγμένες από την γλωσσοπλαστική ικανότητα του λαού. Γι' αυτό στο ΓΛΩΣΣΑΡΙ ερμηνεύονται νοηματικά όλες οι λέξεις και ετυμολογούνται εκείνες, για τις οποίες υπάρχει, κατά τη γνώμη μας, σωστή ρίζα ταιριαχτή στο νόημα τους. Υπάρχει αρκετός υποκειμενισμός σ' αυτήν την διαδικασία, πλην όμως αυτός δεν είναι παντελώς αυθαίρετος, γιατί η κρίση γίνεται με την αρωγή των ερμηνειών που υπάρχουν στα διάφορα δόκιμα λεξικά. Παρακάτω ο μελετητής θα διαπιστώσει αυτό το γεγονός, και καλά θα κάνει να αναζητήσει και μόνος του, αν μπορεί, σωστότερες ετυμολογήσεις για όσες λέξεις έχει αντιρρήσεις. Εμείς εδώ κάναμε μια προσπάθεια, που σκοπεύει στο να απομυστηριοποιήσει τις ιδιωματικές λέξεις και να αποκαλύψει την ταυτότητά τους.

Ευελπιστούμε ότι τούτη η προσπάθεια θα εκτιμηθεί από τους κατοίκους των Ματοροχωριών, αλλά και από τους πιο ειδικούς στο θέμα ερευνητές.

- αβανιά η:** ψευδής καταγγελία, διαβολή, συκοφαντία – ετυμ. Αραβικά *HAVAN* (= άπιστος, δόλιος) > Γαλλ. *avanie* (= δημόσιος προπηλακισμός) και Ιταλ. *avania* (= ζημία).
- αβ(γ)ιέννα η:** συνήθως οι **εβ(γ)ιέννες** – είδος κρηδέμνου, δηλ. γυναικεία γιορτινή μαντήλα καλής ποιότητας – ετυμ. «*Βιέννη*» (= η πρωτεύουσα της Αυστρίας), επειδή από εκεί εισάγονταν.
- αγγειό το:** συνήθως τα **αγγειά** – κατσαρολικά, σκεύη μαγειρείου – ετυμ. αρχ. Ελλ. «*άγγος*» (= κάθε είδος σκεύους) και «*αγγείον*».
- άγκαθος ο:** ο ρυτήρας του οφθαλμού, αρχ. Ελλ. «*κανθός ραντήρ*», δηλ. η άκρη του ματιού προς την πλευρά της μύτης, απ' όπου εκρέουν τα δάκρυα – ετυμ. αρχ. Ελλ. «*κανθός*» (= γωνία, κόγχη).
- αγκαμπέτ(ι):** επί πεισματικής διεκδίκησης λέγεται στη φράση: «*αγκαμπέτ(ι) έγινε το δικό σου*», όπου σημαίνει «*επί τέλους έγινε το δικό σου*» – ετυμ. Τουρκ. *AKIBET* (= τέλος, επί τέλους, στο τέλος).
- αγκαντίρευτος-η-ο:** αδικημένος από την τύχη, ανεπρόκοπος, στερημένος – ετυμ. Τουρκ. *GADIR* (= αδικία).
- αγκαστέ:** (επίρρ.) εξ ανάγκης, λόγω φορτικής πίεσης, εξ ανωτέρας βίας, επί τούτου, επίτηδες, Λατ. *necessarie* – φράση: «*ήλθα αγκαστέ για τ' εσένα*» – ετυμ. αρχ. Ελλ. «*αναγκαστώς*» (= λόγω βίας, εξ ανάγκης) > αγκαστώς > αγκαστέ.
- αγκούσα η:** **1)** πνιγμονή, αίσθημα πνιγμού από δύσπνοια, **2)** μεταφ. αδημονία, δυσκολία, στενοχώρια, άγχος, δυσφορία – το ρήμα είναι **αγκουσεύομαι** – ετυμ. αρχ. Ελλ. «*άγχω*» (= πνίγω, απαγχονίζω, βασανίζω, Λατ. *ango*) > Λατ. *ANGUSTIA* (= στενότητας, στενοχωρία – πάσα δυσχέρεια πραγμάτων) και Αλβ. *angäshti* με την ίδια σημασία.
- αγκώνομαι:** φουσκώνω, π.χ. στις φράσεις: «*έφαγα πολύ και αγκώθ(η)κα*» και «*αγκώθ(η)κα απ' τη δουλειά*» – ετυμ. παραφθορά του Ελλ. «*ογκώνομαι*».
- αγλειψιές οι:** κολακειές, θωπειές, κοινώς **γλείψιμο** – ετυμ. Ελλ. «*γλείφω*».
- αγλέορας ο:** μόνο στη φράση: «*έφαγε τον αγλέορα*», όπου σημαίνει έφαγε πολύ και ο,τιδήποτε αδιακρίτως – ετυμ. Ελλ. «*ελλέβορος*» (= το φυτό βέρατρον το μέλαν,

κοινώς σκάρφη) > αλλέβορας > αγλέορας, που δεν τρώγεται και μόνο ως φάρμακο δίνεται στα ζώα, εξού και **σκαρφίζω** (= ποτίζω ζώο με σκαρφόζωμο, δηλ. ελλεβορίζω) – σχετ. «τσιμέρι» (β.λ.).

αγρόσκ(υ)λο το: ο ασβός που βλάπτει κήπους και καλλιέργειες.

αδιάνωτος-η-ο: **1)** αυτός που δεν ακούει καμία συμβουλή και συνεπώς είναι αναίσθητος, ασυγκίνητος, **2)** αυτός που κοιμάται βαθιά χωρίς να ακούει ο,τιδήποτε – ετυμ. Ελλ. στερ. «α» + «δια» + «ενωτίζω» (= ακροώμαι, ακούω, βάζω καλά στο αφτί μου), και όχι από το «αδιανόητος».

αδούρτος-η-ο: **1)** αδώρητος, που δεν πήρε γαμήλιες «δώρας» (β.λ.), **2)** στη φράση: «μώρ' αδούρτο!», σημαίνει αφορισμένο, αναθεματισμένο – ετυμ. Ελλ. «αδώρητος», και εννοούν τον αλειτούργητο, τον ανευλόγητο, ως μη έχοντα την δωρεά του Θεού. Είναι λάθος η εξήγηση εκ του Λατ. *durus* (= σκληρός, ανθεκτικός, στερεός).

άδραξε: μόνο στη φράση «άδραξε το ψωμί», δηλ. ψήθηκε παραπάνω και καψαλίστηκε, κοινώς άρπαξε – ετυμ. Ελλ. «δράττομαι» (= πιάνω ή αρπάζω με το χέρι, τσακώνω).

άζαπος-η-ο: **1)** ανυπότακτος, ατίθασος, **2)** άτσαλος, αδέξιος στο να πιάνει – ετυμ. «ζαπ(ι)» (β.λ.).

αζάτ(ι): και σπάνια **αζάπ(ι)** – (επίρρ.) ελεύθερα, χωρίς περιορισμό – ετυμ. Τουρκ. AZAT (= ελεύθερος).

αιδήμος ο: το άγιο βήμα στο ιερό του ναού – ετυμ. παρέφθαρται από το Ελλ. «άγιο βήμα» > αιβήμος > αιδήμος.

ακουρμαίνομαι: και **αφ(ου)κράζομαι** – ακούω προσεκτικά, κρυφακούω, ωτακουστώ – ετυμ. μσν Ελλ. «ακουρμαίνομαι» (= ακούω προσεκτικώς) < αρχ. Ελλ. «ακροάομαι».

αλάβρισον!: (ευχή ή παράκληση) ανακούφισέ μας! προστάτευσέ μας! – ετυμ. παρέφθαρται από το Τουρκ. ALLAHVERSIN (= να δώσει ο Θεός!), κατά το Ελλ. «ελέησον!».

αλάργα: (επίρρ.) μακριά – ετυμ. Λατ. AD-LARGUS (= μακρύς) > Ιταλ. ALLA LARGA (= από μακριά) και ALLARGARE (= διευρύνω, διαπλατύνω, ανοίγω, φαρδαίνω) > Αλβ. LARGOJ (= απομακρύνω).

άλας το: αλάτι – ετυμ. αρχ. Ελλ. «άλας» (= αλάτι, Λατ. *sal*).

αλατσιά η: και **αλαταριά** ή **αλισταριά** – τόπος όπου πάνω σε λιθόπλακες δίδουν αλάτι στα ζώα – ετυμ. Ελλ. «άλας» (= αλάτι, Λατ. *sal*).

αλέλιξ(η) η: ανίατη ασθένεια, βαριά πάθηση, επώδυνη αρρώστια – ετυμ. άλλος τύπος της λέξης «έλιξη» (β.λ.), με emphaticή δίλπωση.

άλεσμα το: εκτός της εκ του «αλέω» (= αλέθω) συνήθους έννοιας, συχνά σημαίνει και πείραγμα, σκώμα, τωθασμός.

- αλικοτάω:** εμποδίζω, συγκρατώ, δεν αφήνω κάποιον να προσεγγίσει κάπου – ετυμ. Τουρκ. *ALIKOMAK* (= αναχαιτίζω, δεσμεύω, καθυστερώ, παρακρατώ) > νέο Ελλ. «αλικόντιο» (= εμπόδιο, κώλυμα).
- αλισβερίσι(ι) το:** δοσοληψία, σχέση, «νταραβέρ(ι)» (β.λ.) – ετυμ. Τουρκ. *ALES VERİŞ* (= εμπόριο, συναλλαγή, δοσοληψία).
- αλμπάστραβος-η-ο:** ημίλευκος, υπόλευκος – ετυμ. αρχ. Ελλ. «αλφός» (= λευκός, Λατ. *albus*, Βλαχ. *albastru*), Ρουμ. *ALBASTRU* (= ελαφρώς κυανούς, λουλακής).
- αλούπα η:** 1) η αλεπού – ετυμ. αρχ. Ελλ. «αλώπηξ», 2) στη φράση: «το σπίτι έγινε αλούπα» σημαίνει ακάθαρτο, βρόμικο, καπνισμένο – ετυμ. Ελλ. «άλουτος» (= άπλυτος), μsn Ελλ. «λουτιά» (= βρομιά) < Λατ. *lutum* (= βόρβορος, πηλός), Τουρκ. *ALÜDE* (= λερωμένος, ακάθαρτος).
- άλ(υ)σος ο:** η αλυσίδα του χαλινού ή του χάβου των υποζυγίων – ετυμ. αρχ. Ελλ. η «άλυσος» (= αλυσίδα).
- αλυχτώ:** γαυγίζω, «γκαφαλνώ» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «υλακτώ», με αναγραμματισμό.
- αμανέτ(ι) το:** και **αμανάτ(ι)** – εγγύηση, ενέχυρο, κατάθεμα – ετυμ. Τουρκ. *EMANET* (= ενέχυρο, παρακαταθήκη, εχέγγυο), λέξη αραβική.
- αμαχεύω:** και **μαχεύω** – (για αγροφύλακες) συλλαμβάνω κάποιον να κλέβει καρπούς σε ξένο κτήμα και εισπράττω τα σύλληπτρα – το **αμάχεμα** (= η αμοιβή για τη σύλληψη) – ετυμ. Ελλ. «αμαχεύω» (= γίνομαι εχθρός κάποιου, βάζω υποθήκη).
- αμίλ(ι) το:** και **μίλ(ι)** – η καπνοδόχος, δηλ. η καμινάδα που σαν στήλη εξέχει από τη στέγη – ετυμ. Λατ. *MILIARIUM* (= στήλη οδοσήμανσης ανά ένα μίλι, δηλ. ανά χίλια ρωμαϊκά βήματα – θερμαντήρ, ιπνοκλίβανος, μιλιάριον).
- αμιλικό το:** είτε **αμπιλιακό** – 1) το επισταθμευτικό οίκημα, το αφεδρικό κατάλυμα, δηλ. κοινοτικό οίκημα με ισόγειο ιπποστάσιο και ανώγειο ξενώνα, όπου κατέλυαν διερχόμενοι στρατιωτικοί ή περαστικοί ιδιώτες, το Λατ. *metatum* ή *metatorium*, 2) κοινοτικός φόρος για κάλυψη της δαπάνης επισταθμίας στρατιωτών στο χωριό – ο **αμίλης** (= ο επίσταθμος, δηλ. ο φροντιστής ή μισθωτής του κοινοτικού ξενώνα) και το θηλυκό η **αμίλ(ι)σσα** (= η επίσταθμος) – ετυμ. αμάρτυρο αρχ. Ελλ. «εμπελιακόν δώμα» (= αγοραίο οίκημα) > αμπελιακό > αμπιλιακό > αμιλικό, γιατί οι περαστικοί ιδιώτες κατέλυαν επί πληρωμή, κατά το αρχ. Ελλ. «εμπελωρός» (= επόπτης αγοράς) – Λόγω του παράλληλου τύπου «αμπιλιακό» και του προθέματος (α) χωλαίνει η ετυμολόγηση από το Λατ. *MILES* (= στρατιώτης).
- αμπάς ο:** 1) είδος μάλλινου υφάσματος, «σκουτί» (β.λ.), 2) φανέλλα χωρικών από μάλλινο ύφασμα που φοριέται κατάσαρκα – ετυμ. Τουρκ. *ABA*, με την ίδια σημασία, αραβικής προέλευσης.
- άμπλας ο:** και η **άμπλα** – απλωτά ρηχά νερά, ευρύς πόρος ποταμού – ετυμ. Ελλ. «απλώνω» > άπλα > άμπλα.

- αμπόδια η:** **1)** δυσκολία, εμπόδιο, **2)** ξύλινη εσχάρα για να εμποδίζει την είσοδο φερτών υλικών στην κάνναλη ή στον κάδο του νερόμυλου – ετυμ. Ελλ. «εμπόδιο».
- άμπουρας ο:** ατμός, αχνός – **αμπουρίζω** (= ατμίζω) – ετυμ. Λατ. *VAPOR* (= ατμός – θέρμη) > (β)άπορας > άμπουρας και Βλαχ. *AMBURU* (= ατμός, αχνός, Ρουμ. *abur*).
- αμψίδ(ι) το:** ανεψιός – ετυμ. Ελλ. «ανεψιός» > ανηψίδι > αμψίδι.
- αμπώχνω:** σπρώχνω, απομακρύνω με ώθηση – η **αμπωξιά** (= σπρωξιά, ώση) – ετυμ. παραφθορά του Ελλ. «απωθώ», ως το «σπρώχνω» εκ του «προωθώ».
- αναβλιάζω:** (επί νεογνών) κλαίγοντας φωνάζω δυνατά και τρομαγμένα – ετυμ. Ελλ. «ανά» + «βλιάζω» (β.λ.).
- αναβοδίζω:** μιταρώνω, περνώ ανά ζεύγη και εναλλάξ τις άκρες του στημονιού στο χτένι και τα «μ(ι)τάρια» (β.λ.) – το **αναβόδισμα** (= μιτάρωμα) – ετυμ. Ελλ. «αναβάλλω» > αναβολή > αναβόλισμα ή αναβόδισμα.
- αναγκημάρα η:** μεγάλη ανάγκη, αναπότρεπτη ανάγκη – ετυμ. μεγεθ. του Ελλ. «ανάγκη».
- αναλέτ(ι)κο το:** (για παιδιά) γκρινιάρικο, κλαψιάρικο, δύστροπο, «ουρσούζ(ι)κο» (β.λ.) – ετυμ. νέο Ελλ. «ναλέτης» (= κακότροπος) < Τουρκ. *NALE* (= κλαυθμός, κλάμα).
- ανάλμα το:** (επί κλοπής ή διαρπαγής αγαθών) ανάλωμα, ανώφελο έξοδο, άχρηστη σπατάλη, «στράφ(η)» (β.λ.), π.χ. στην κατάρα: «ανάλμα να σ' γίν'!» – ετυμ. Ελλ. «ανάλωμα» (= έξοδο, δαπάνη, διαρκής φθορά).
- ανάμα το:** το κόκκινο κρασί για τη θεία μετάληψη – το **ναματερό** (= ειδικό μικρό οινοδοχείο) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «νάω» (= ρέω) > νάμα ή ανάμα.
- ανάμ(ι) το:** στη φράση: «του βγήκε τ' ανάμ(ι)» σημαίνει το κακό όνομα, κακωνυμία, δυσφημία, δυσωνυμία, ενώ στη φράση: «έχει ανάμ(ι)» σημαίνει ευωνυμία, καλό όνομα, ευφημία, καλωνυμία – ετυμ. Ελλ. «όνομα» > Τουρκ. *NAM* (= όνομα – φήμη, κλέος, δόξα) και Αγγλ. *NAME* (= όνομα).
- αναμούζ(ι) το:** αξιοπρέπεια, κύρος, εκτίμηση, τιμή, υπόληψη – ετυμ. Τουρκ. *NAMUS* (= τιμή, υπόληψη, εντιμότητα, αιδώς, χρηστότης, Αλβ. *namus-i*), εκ του «ανάμ(ι)» (β.λ.).
- αναμπουριάζω:** **1)** ατμίζω έντονα, **2)** γεμίζω με ατμό το περιβάλλον ή έναν κλειστό χώρο, π.χ. στη φράση: «αναμπούριασε το σπίτι», **3)** στη φράση: «ο κόσμος αναμπούριασαν» σημαίνει ότι βρίσκονται υπ' ατμόν, δηλ. σε εγρήγορση, σε αναβρασμό, εν δράσει – ετυμ. «ανά» + «άμπουρας» (β.λ.).
- ανάπαμα το:** ευμεγέθη τεμάχια άρτου που προσφέρεται στα μνημόσυνα αντί για αντίδωρο – ετυμ. Ελλ. αντί του ορθού «ανάπαυμα», δηλ. για την ανάπαυση της ψυχής του νεκρού.

ανάπιασμα το: 1) ζυμάρι που δεν φούσκωσε και ξαναζυμώνεται πάλι με νέα ζύμη, 2) και **κατάπιασμα** – νόθο παιδί, ως προϊόν παράνομης σύλληψης, γι' αυτό λέγεται πάντα υβριστικώς – ετυμ. νέο Ελλ. «έπιασα ψωμί» (= ζύμωσα με ζύμη) και «έπιασα παιδί» (= γκαστρώθηκα).

ανασκαίνομαι: σιχαίνομαι, αηδιάζω – ετυμ. αρχ. Ελλ. «ανά» + «σικχαίνω» (= αηδιάζω).

ανασκυρίζω: και **ανασκυρνών** – βάζω σειρά και τάξη, τακτοποιώ, συγυρίζω – ετυμ. νέο Ελλ. «ανασυγυρίζω» > ανασυγυρίζω ή ανασκυρίζω > νέο Ελλ. «ανασκερίζω».

ανασουφίζω: εκ νέου υπονύσσω, πάλι υποκεντώ, π.χ. στη φράση: «μή μ' ανασουφίζεις τον πόνο!» – ετυμ. Ελλ. «ανά» + Λατ. *SUFFIGO* (= αναπήγνυμι, δηλ. εμπήγω υποκάτω, καρφώνω, σουβλίζω).

ανατσιριάζω: αηδιάζω, ανατριχιάζω, «τσιουτινιάζω» (β.λ.) – η **ανατσιρία** (= ανατριχίλα, ρίγος) – ετυμ. νέο Ελλ. «ανατριχιάζω».

αναφακάς ο: 1) ελάχιστο αναγκαίο σιτηρέσιο μιας ημέρας, ο ημερήσιος επιούσιος άρτος, το μεροφάγι, αρχ. Ελλ. «χοίνιξ», καθότι «η γαρ χοίνιξ ημερήσιος τροφή», 2) η ημερήσια δόση καρπού (κριθάρι, βρώμη, κ.λπ.) που δίδεται στα ζώα – ετυμ. Τουρκ. *NAFAKA* (= διατροφή).

αναχοβολιάζω: αναδύω, αναβλύζω, ανασηκώνομαι, όπως η στάχτη – ετυμ. νέο Ελλ. «χόβολη» (= στάχτη ζεστή) < αμάρτυρο «φόγολη» < αρχ. Ελλ. «φώγω» (= φρύγω, ξεροψήνω) και Λατ. *focus* (= φωτιά – εστία).

αναχόρταγος-η-ο: αυτός που δεν χορταίνει ποτέ, πολυφάγος, αχόρταγος.

ανερώτ(η)γα: (επίρρ.) χωρίς να ερωτήσει – ετυμ. Ελλ. αντί του ορθού «ανερώτητα».

ανέσωστο το: 1) ράριο βρέφος, εφταμηνίτικο, δηλ. νεογνό πρόωρο που μετά βίας επιζεί, 2) παιδί καχεκτικό – ετυμ. αρχ. Ελλ. «ανασώζω» (= ξεγλυτώνω, σώζω εκ της απωλείας) και «σωστός» (= διασωθείς, αυτός που γλύτωσε).

ανήγκαιρος-η-ο: ό,τι είναι ή συμβαίνει εκτός του πρέποντος καιρού, ο χρονικώς πρόωρος ή καθυστερημένος, ο άκαιρος – ετυμ. Ελλ. «ανά» + «έγκαιρο».

αντάμ(ι)κος-η-ο: και **άνταμος-η-ο** – κακόσχημος, ανθρωπάριο με περιφρονητική έννοια, κοινώς χαμένος άνθρωπος – ετυμ. είναι αρχαία λέξη των λαών της Εγγύς Ανατολής που σημαίνει άνθρωπος, εξού Τουρκ. *ADAM* (= άνθρωπος), *ADAMCIK* (= ανθρωπάριο) και Ελλ. «Αδάμ» (= ο πρωτόπλαστος άνθρωπος της Π.Δ.).

αντάρα η: 1) καταχνιά, ομίχλη, ατμοσφαιρική θολούρα, 2) ταραχή, θόρυβος – το ρήμα είναι **ανταριάζω** (= καλύπτομαι από ομίχλη – βουρκώνω, οργίζομαι) – ετυμ. Ελλ. «αναταράσσω».

αντερί το: ανδρικό μάλλινο χειριδωτό ένδυμα – ετυμ. Τουρκ. *ENTARI* (= φόρεμα ασιατικό, ο *κάνδυξ* των αρχαίων Περσών), λέξη περσική.

αντέτ(ι) το: έθιμο, συνήθεια, και μάλιστα η κακή συνήθεια – ετυμ. Τουρκ. *ADET* (= έθιμο – περίοδος).

άντζα η: 1) ο κώληψ, η πίσω πλευρά του γόνατος, η ιγνύα, και γενικώς η ιγνυακή χώρα, 2) το αντικνήμιο ή γαστροκνήμη, δηλ. το σαρκώδες όπισθεν μέρος της κνήμης, κοινώς γάμπα – ετυμ. Ελλ. «αντί» (β.λ.) > αντζί ή άντζα > Αλβ. ANXHA (= κνήμη, Ιταλ. zanca), όπως ακριβώς από το «κάννα» (= καλάμι) λένε «καννιά» (= πόδια).

αντζιουρώνομαι: και **κορώνομαι** – υπερηφανεύομαι, επαίρομαι – ετυμ. αρχ. Ελλ. «ανά» + «κορωνιώ» (= υψαυχενίζω, γαυριώ) > ανατσουρώνομαι ή αντζιουρώνομαι, με τσιτακισμό.

(α)ντηριέμαι: και **(α)ντηριούμαι** – διστάζω, επιφυλάσσομαι, κοντοστέκομαι, ενδοιάζομαι – ετυμ. αρχ. Ελλ. «εντηρέομαι» (= διαφυλάσσομαι, καιροφυλακτώ).

αντί το: η αρκάνη του ιστού (= αργαλειού), δηλ. τα δύο περιστρεφόμενα έναντι βάρκτρα όπου τεντώνεται και τυλίγεται το στημόνι, το αρχ. Ελλ. «αντίον».

αντισκερές ο: γραπτή κατάσταση ονομάτων ή χρηματικών λογαριασμών, έγγραφο αντίγραφο λογαριασμού – ετυμ. Ελλ. «αντί» + «τεσκερές» (β.λ.).

αντίσπορο το: γεώμορο, η μορφή, το τμήμα των σιτηρών που δίδεται στον ιδιοκτήτη χωραφιού από τον γεωργό που το καλλιεργεί.

αντράλα η: 1) στη φράση: «μου ήρθε αντράλα» σημαίνει ζάλη, ίλιγγος, σκοτοδίνη, 2) στη φράση: «τα έκανε όλα αντράλα» σημαίνει ανάκατα, φύρδην-μίγδην – το ρήμα είναι **αντραλιάζω** και **αντραλιάζομαι** (= ζαλίζομαι, συγχύζομαι, σκοτίζομαι) – ετυμ. μσν Ελλ. «αντραλώνομαι» (= ζαλίζομαι, ενοχλούμαι) που μάλλον παρέφθαρται εκ του αρχ. Ελλ. «αναταράσσω» (= ανακατώνω, ανακινώ, εξερεθίζω), όπως και το «αντάρα» (β.λ.).

αξιάδα η: ικανότητα, επιτηδιότητα, αποδοτικότητα, επιδεξιότητα – ετυμ. Ελλ. «άξιος».

(α)ξυάλ(η) η: 1) μεταλλική ξύστρα, εν είδει σπάθης (σπάτουλας), η οποία προσαρμόζεται στο πίσω άκρο της βουκέντρας και χρησίμευε για την απόξεση της λάσπης από το άροτρο, δηλ. ένα είδος **σαυρωτήρος**, 2) συχνά και αυτή η βουκέντρα, το «θκέντρ(ι)» (β.λ.) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «ξυήλη» και «ξυάλη» (= ξύστρα, κνήστις – ξυλουργικό εργαλείο – κοντό δρεπανοειδές μαχαίρι).

αξούγκ(ι) το: υποδόριο ζωϊκό λίπος, σύγλινο, σίαλος, κοινώς ξύγκι – ετυμ. Λατ. AXUNGIA [axis-ungo] (= χοιρινό λιπώδες άλειμμα των αξόνων, κοινώς γράσσο).

απαλλα(γ)ή η: μόνο στην κατάρα: «τ' ν κακή σ' τ' ν απαλλαγή!» όπου σημαίνει θάνατος – ετυμ. αρχ. Ελλ. «βίου απαλλαγή» (= θάνατος).

απανωτιό: (επιρρ.) – 1) στη φράση «πήρε απανωτιό τ'» σημαίνει έγινε καλά από αρρώστια, κοινώς «πήρε επάνω του», 2) επάνω στη στιγμή, επάνω στην ώρα – ετυμ. Ελλ. «επάνω» > απάνω.

απαριαγμένη η: και **απαριασμένη** – 1) γυναίκα ανέραστη, που δεν την ερωτεύονται επειδή δεν είναι όμορφη και ελκυστική, 2) γυναίκα εγκαταλειμμένη, παρατημένη

- σπάνιο το ρήμα **απαριάζω** (= εγκαταλείπω, χωρίζω, παραιτώ) – ετυμ. αρχ. Ελλ. στερ. «α» + «παρίεμαι» (= προσελκύω κάποιον προς το μέρος μου).
- απεικάζω**: συνήθως **απείκασα** – εννοώ, καταλαβαίνω, συμπεραίνω, αντιλαμβάνομαι – ετυμ. αρχ. Ελλ. «από» + «εικάζω» (= συμπεραίνω, απεικονίζω, παρομοιάζω) > Αλβ. *RIKAS* [*rikasa*] (= εικάζω, μαντεύω).
- απέλο το**: ριγωτό βαμβακερό ύφασμα για τα καλά γυναικεία φορέματα, «κουτνί» (β.λ.) – **απελίσσιος-ια-ιο** (= καμωμένος από απέλο) – ετυμ. Ιταλ. *PELO* (= τρίχα, κροκός, χνούδι υφασμάτων, νήμα για ύφανση από χονδρομέταξο) και *A PELO* (= από χονδρομέταξο). Στα Λατ. *palla* (= ιμάτιο της γυναικείας ρωμαϊκής στολής).
- απλάδα η**: και το **απλί** – πατάνη, απλωτό ξύλινο πιάτο, πάτελλα, η «απαλαρέα» των Βυζαντινών – ετυμ. Ελλ. «απλώνω» > απλάδα.
- αποδένω**: κάνω μάγια για να μην έχει στύση ο σύζυγος και έτσι να χωρίσει το ανδρόγυνο – ετυμ. αρχ. Ελλ. «αποδέω» [= δένω καλά και σφιχτά (κυρίως τον ομφαλό των νεογέννητων)].
- αποθαρρός ο**: μόνο στη φράση: «πήρε τον αποθαρρό τ'», επί δράσης που απέτυχε, όπου σημαίνει απογοήτευση, απελπισία – ετυμ. αρχ. Ελλ. «αποθαρρέω» (= επιχειρώ κάτι με ευτολμία).
- αποκόβω**: **1)** απογαλακτίζω βρέφος, παύω τον θηλασμό στα νεογνά ζώα, **2)** καθορίζω την αξία γενομένης αγροτικής ζημίας ή την τιμή μονάδος προϊόντος – ετυμ. Ελλ. «αποκόπτω».
- αποκοπάρ(η)ς ο**: **1)** εκτιμητής αγροζημιών, **2)** αυτός που καθορίζει την τιμή μονάδος πωλουμένου γεννήματος – ετυμ. Ελλ. «αποκόβω-2» (β.λ.).
- αποκουπίζω**: **1)** τοποθετώ ανεσταμμένα σκεύος έτσι ώστε ο πυθμένας του να βρίσκεται από πάνω – **ταπίκουπα** (= ανάστροφα, μπρούμυτα), – ετυμ. αρχ. Ελλ. «κύπη» (= κούπα, κύπελλο, οινοδόχη, γαύλος, Λατ. *cupa*) > κουπώνω (= καλύπτω με ανεστραμμένο σκεύος) – σχετ. «ταπίγκα» (β.λ.), **2)** κατασπαταλώ όλη την περιουσία – ετυμ. αρχ. Ελλ. «αποκοπή» (= αποχωρισμός).
- απολνώ**: συχνότερα **απόλ(υ)κα** – **1)** αφήνω ελεύθερα τα ζώα για να βοσκήσουν, π.χ. στη φράση: «απόλκαν τα ζώα στα λιβάδια», **2)** λύνω, αφήνω ελεύθερο, απολύω, αμολάω, π.χ. στις φράσεις: «απόλκει τα σκυλιά» και «απόλνα το νερό!», **3)** σχολάω, τελειώνω, π.χ. στις φράσεις: «απόλκει η εκκλησιά» και «απόλκει το σχολειό», **4)** απλώνω ελεύθερα και χωρίς περιορισμούς, π.χ. στις φράσεις: «το δένδρο απόλκει τρανά κλωνάρια» και «τί απόλκεις έτσι τα ποδάρια;» – ετυμ. αρχ. Ελλ. «απολύω» (= λύνω πλήρως, ξεδένω, ελευθερώνω, απαλλάσσω).
- απόπαχνα τα**: άχυρα, ξηρόχορτα, φύλλα, κ.λπ., που δεν τρώγονται και απομένουν ή αποπίπτουν από τη φάτνη των ζώων – ετυμ. νέο Ελλ. «παχνί» < αρχ. Ελλ. «φάτνη».
- απόργια τα**: και **πόργια** – κλάδοι δένδρου που πλέκονται ή καρφώνονται στις περιφράξεις των μανδριών – ετυμ. αρχ. Ελλ. «απορρώξ» (= βλαστός, κλώνος – τεμάχιο).

- απορρίχνω:** γεννώ πρόωρα, αμβλίσκω, κάνω έκτρωση, αποβάλλω το έμβρυο – το **απόρριγμα** (= έκτρωμα, εξάμβλωμα).
- αποχάω:** μόνο στις φράσεις: «αποχάει το μελίσσ(ι)» ή «απόχησε το μελίσσ(ι)», όπου σημαίνει ότι, μετά τη σμηνοουργία, έφυγε από την κυψέλη, αρχ. Ελλ. «αφεσμός» – ετυμ. αρχ. Ελλ. «αποχάζω» (= αποχωρώ, αναχωρώ) και όχι από το «αποχέω» (= διαρρέω) ή εκ του «απώκισεν» (= αποικίζω, μετοικίζω, μεταναστεύω).
- αποχειρίζω:** και **αποχειρνώ** – αρχίζω μια χειρωνακτική δουλειά, π.χ. στη φράση: «αφού το αποχειρ' σεις το πλέξιμο να το τελειώσεις» – **αποχειρίζομαι** (= καταπιάνομαι με κάποια εργασία ή τέχνη ή εργαλείο) – ετυμ. είναι Ελλ. λέξη.
- αποχπώ:** **1)** κτυπώ δυνατά, κατακτυπώ, **2)** προσβάλλω κατά πρόσωπο – ετυμ. αντί του ορθού Ελλ. «αποχτυπώ».
- αρατίζω:** αποδιώχνω κάποιον με κατάρες – ετυμ. Ελλ. «αρά» (= ευχή, κατάρα).
- άρατος-η-ο:** **1)** ορθότερα **άρρατος-η-ο** – στη φράση: «να πάς και να 'ρθεις άρατος!» σημαίνει αμετάστροφος, δηλ. χωρίς να καταβληθείς από δυσκολίες και κόπωση – ετυμ. αρχ. Ελλ. «άρρατος» (= ο μη θραυόμενος, σκληρός – ακούραστος, ακατάβλητος από παθήματα, αμετάστροφος), **2)** στη φράση: «έγινε άρατος» σημαίνει άφαντος – ετυμ. νέο Ελλ. «άρατος» (= άφαντος, εξαφανισθείς), από την προστακτική «άρατε!» του αρχ. Ελλ. «αίρω» (= σηκώνω, εγείρω, υψώνω).
- αρβάλ(ι) το:** **1)** σιδερένιο άγκιστρο που κρέμονταν πάνω από την πυρά της εστίας για να αναρτάται η χύτρα από τη μεταλλική της λαβή, **2)** η στρογγυλή μεταλλική λαβή λέβητος ή σκεύους – ετυμ. αρχ. Ελλ. «άρβηλος» (= το κυκλοτερές μεταλλικό κοπίδι των σκυτοτόμων), επειδή αμφότερα, άγκιστρο και λαβή, ομοιάζουν με την «άρβηλο».
- αργάζω:** μαλάσσω, μαλακώνω δέρμα, με την έννοια του αρχ. Ελλ. «δέφω» – **αργαστό** (= δέρμα επεξεργασμένο και μαλακό) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «οργάζω» (= ποιώ τι μαλακόν, μαλάσσω).
- αργαστά τα:** υποδήματα από καλό δέρμα, «κισόλια» (β.λ.) – ετυμ. Ελλ. «αργάζω» (β.λ.).
- αργκέν(ι)σσα η:** γυναίκα ανύπανδρη ή διαζευγμένη που ζει μόνη της, αρχ. Ελλ. «ηϊθέη» – ετυμ. αντί του ορθού *εργένισσα*, από το Τουρκ. *ERGEN* (= άγαμος, άζευκτος).
- αργκιλές ο:** και **ναργκιλές** – **1)** αγέλη ελευθέρων ίππων, όνων, ημιόνων – ετυμ. Τουρκ. *HERGELE* (= ατίθασο άλογο), **2)** η γνωστή καπνοσύριγγα των Ανατολιτών – ετυμ. Τουρκ. *NARGILE*, με την ίδια σημασία.
- αρκάτ(ι)σσα η:** γυναίκα που δεν φορτώνεται βάρος, π.χ. «ζαλίκ(ι)» (β.λ.), και κατ' επέκταση γυναίκα χωρίς οικογενειακά βάρη – ετυμ. Λατ. *ARCUS* (= τόξο) > Βυζ. «αρκάτος» (= ψιλός πεζός στρατιώτης, δηλ. τοξότης).
- άρκλα η:** και **νάρκλα** – μικρό ερμάρι, φωριαμός που κλειδώνει – ετυμ. Λατ. *ARCA*

(= θήκη, κιβωτός, κίστις, λάρνακα, Αλβ. *arkë-a*) και *ARCULA* (= μυροθήκιο, μυροδοχείο) > Βουλγ. *RAKLA* (= ερμάρι).

αρκλώματα τα: **1)** (σε οικοδομή) αλλεπάλληλα τόξα ή καμάρες, η καμαροσειρά, **2)** οι γύροθεν του τάφου τοποθετούμενοι όρθιοι λίθοι για την οριοθέτηση και την σήμανσή του – ετυμ. Λατ. *ARCUS* (= τόξο).

αρκουδίζω: και **αρκουδώ** – τετραποδίζω, κοινώς *μπουσουλώ*, περπατώ με τα τέσσερα, δηλ. με πόδια και χέρια, όπως τα μωρά ή τα αρκουδάκια, εξού και η ετυμολογία.

αρμάτα η: τα καλά φορέματα των νεονύμφων μαζί με τα συνοδά κοσμήματα – το ρήμα *αρματώνομαι* (= φορώ τα καλά μου και τα κοσμήματα, στολίζομαι – εξοπλίζομαι) – ετυμ. Λατ. *ARMATUS* (= όπλιση, εξοπλισμός).

αρμιά η: **1)** (γενικώς) τα άλμια, δηλ. τα τουρσιά, Τουρκ. *turşu*, λέξη περσική, **2)** (ειδικώς) το άλμιο λάχανο, η άλμια κράμβη, δηλ. λάχανο τουρσί, που ήταν παλαιά η χειμερινή σαλάτα (Λατ. *salita* και Ιταλ. *salata*) – **αρμόπιττα** (= εύγευστη πίττα με γέμιση από άλμιο λάχανο) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «άλμη» ή «άρμη», εκ του «(θ)αλς» (= θάλασσα – αλάτι, Λατ. *sal*).

αρμόζ(ω)μος ο: υδράλμη, ζωμός άρμης – ετυμ. Ελλ. «άρμη» + «ζωμός».

αρπαλίκ(ι) το: τα δόντια των ιπποειδών που φυτρώνουν μετά το πέμπτο έτος της ηλικίας – ετυμ. Ελλ. «αρπώ» (= αρπάζω) > νέο Ελλ. «αρπάλι» (= χαυλιόδοντας) και «αρπαλίκι» (= λεία), με την έννοια ότι με αυτά τα δόντια αρπάζουν την τροφή.

αρπηδόνια τα: τα άκρα των νημάτων του στημονιού που προσδένονται στο «αντί» (β.λ.) και είναι ακατάλληλα για ύφανση, αρχ. Ελλ. ο «καίρος» – ετυμ. αρχ. Ελλ. «αρπεδών» (= σχοινί για άγρα θηρίων), εκ του «αρπώ» (= αρπάζω).

αρπηδάω: κάνω μεγάλο πήδημα, πηδώ με δύναμη – ετυμ. αρχ. Ελλ. επιτακτικό πρόθεμα «αρι» + «πηδώ».

αρραθυμάω: συνήθως **αρραθύμ(η)σα** – **1)** επιθυμώ έντονα, επιθυμώ από βάθους ψυχής, π.χ. στη φράση: «*αρραθύμ(η)σα να σε δώ!*» – ετυμ. αρχ. Ελλ. «αρραθύμως» (= προθύμως, με ζήλο, ορεξάτα) κατά τη φράση: «*εκ θυμού*» (= από καρδιάς), **2)** εσφαλμένως αντί «*ραθύμ(η)σα*», εκ του «*ραθυμάω*» (β.λ.).

αρσάλια τα: και σπανίως **ρουσάλια** – εκχριστιανισθέντες εναγνισμοί για τις ψυχές των νεκρών, το Ψυχοσάββατο της Πεντηκοστής και αυτή η Πεντηκοστή – ετυμ. πρόκειται για τα αρχ. Ελλ. ετήσια ιερά «*νεκύσια*» ή «*θανατούσια*» (= θυσίες με θοίνες προς τιμή των ψυχών και των πνευμάτων των νεκρών, Λατ. *feralia* ή *lerturia*), τα Βυζ. «*ροσάλια*» – ετυμ. Λατ. *ROSALES ESCAE* ή απλώς *ROSALIA* [= ετήσιες γιορτές με εδέσματα (Λατ. *escae*), κατά τις οποίες στεφάνωναν με ρόδα, (Λατ. *rosa*), τα μνήματα των συγγενών], όπως περίπου τελούνταν οι «*χύτροι*» στα αρχ. Ελλ. «*Ανθεστήρια*». Και στα παλ. Σλ. *RUSALIJA* (= Πεντηκοστή).

άρση βέρσει!: ευκτικός ή προστακτικός λόγος που λέγεται σε έριδες και εν όψει

χειροδικίας με την έννοια: *διώξε το θυμό! δώσε τόπο στην οργή! συγκράτησε τα νεύρα σου! απόδιωξε την έξαψη!* – ετυμ. συνεκδοχικά από το Λατ. *ARSE VERSE* (= τυποποιημένη ευχετική έκφραση για την αποτροπή πυρκαγιάς, που επιγράφονταν στις οικοδομές).

άρσια-μάρσια τα: (στις κοριτσίστικες παιδιές) μόνο στην φράση: «*παίζουμε άρσια μάρσια;*», όπου σημαίνει ζυγά-μονά, δηλ. αρτιάζω, παίζω εις το «*άρτιον*», Λατ. *par impar ludo*, και λέγεται προς χωρισμό των κοριτσιών σε δύο αντίπαλες ομάδες, μέσω ρυθμικής απαγγελίας έμμετρου στίχου που έχει ως εξής: «*άρσια μάρσια κόκκινα κεράσια, ις μιτς γαλανό κουρίτσ'*». Είναι το αντίστοιχο του «*λάλα μπαλλάλα*» (β.λ.) των αγοριών – ετυμ. αρχ. Ελλ. «*άρσια*» (= *άρτια*, ζυγά) και «*μη άρσια*» (= *μη άρτια*, *άζυγα*, *μονά*). Στα Τουρκ. *ις* (= *μέσα*, *εντός*), οπότε «*μη ις*» > *μιτς* (= *έξω*, *εκτός*, *όχι μέσα*, Τουρκ. *hariç*).

αρτιρώ: 1) (για πράγματα) επαρκώ, επαρκεί υπέρ το άρτιο για να ολοκληρωθεί κάτι, **2)** (για ανθρώπους) επαρκώς ξέρω να φτιάξω κάτι – ετυμ. Ελλ. «*άρτιος*» (= *πλήρης*, *σωστός*, *ακέραιος*, *ολόκληρος*) και «*αρτιώ*» (= *συμπληρώνω* για να τελειοποιηθεί κάτι) > Τουρκ. *artirmak* (= *κάνω* κάτι να επαρκέσει, *εξοικονομώ*).

άρτσι-μπούρτζι: ανάκατα, ακατάστατα – ετυμ. μισ. Ελλ. «*αρτσιβούρτσιον*», λέξη αρμενική, που σημαίνει την πριν των απόκρεω εβδομάδα, κατά την οποία οι Αρμένιοι ενήστευαν, ενώ οι λοιποί ορθόδοξοι όχι.

αρτ(υ)μή η: αρτύματα, δηλ. λάδι, βούτυρο, λίπος, κ.λπ. – **αρτίζω** ή **αρταίνω** (= προσθέτω αρτύματα σε φαγητό), **αρταίνομαι** (= τρώγω αρτύματα διακόπτοντας τη νηστεία) – το **ανάρτυγο** (= νηστήσιμο) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «*αρτύω*» (= *διευθετώ*, *παρασκευάζω* – προσθέτω *καρυκεύματα* ή *αρώματα* σε φαγητό) και το «*άρτυμα*» (= *καρύκευμα φαγητού*).

ασίγ(η)τος-η-ο: αυτός που δεν παύει ή δεν σταματά να κάνει κάτι, αυτός που διαρκώς εργάζεται, άλλως και **ασιγούρευτος** – ετυμ. Ελλ. «*ασίγητος*» (= *ο μη σιγών*).

ασίκ(η)ς-(ι)σσα-(ι)κο: όμορφο και αξιέραστο παλληκάρι ή κορίτσι – ετυμ. Τουρκ. *ASIK* (= *εραστής*, *ερωτιάρης*, *λαϊκός ποιητής*), αραβικής προέλευσης.

άς λου(γ)ής: άλλου είδους, παράδοξα, παράλογα, παράξενα – ετυμ. Ελλ. «*άλλης λογής*» > *άλλ' ς λουγής* > *ά' ς λουγής*.

ασουρέτευτος-η-ο: ατημέλητος στην ένδυση, απεριποίητος, ακατάστατος στα προσωπικά είδη – ετυμ. «*σουρέτ(ι)*» (β.λ.).

αστοχώ: εκτός από την κυριολεκτική έννοια, συνεκδοχικά σημαίνει και ξεχνώ, λησμονώ, όπως και το «*ξεστόχαστος*» (β.λ.).

αστρέχα η: και **οστρέχα** – το γείσο της στέγης με τα ακροκέραμα απ' όπου στάζουν τα νερά της βροχής – **αστρεχώνω** (= *κρηπιδώνω* τη στέγη) – η **αστρέχωση** ή τα **αστρεχώματα** (= η όλη σύνθετη κατασκευή και τα υλικά του γείσου της στέγης) – ετυμ. αρχ. Ελλ. «*όστρακον*» (= *κεραμίδι*) > παλ. Σλ. *STRJEHA* (= *γείσο* – *στέγη*, Αλβ. *strehë-a*). Σχετικό «*χατίλια*» (β.λ.).